

**Современные тенденции социально-экономического развития сельских территорий
Кировоградской области**

Т. И. ГОНЧАР
О. М. ТЕГЛЯЙ

Научно-исследовательский центр "Кировоградагропромпродуктивность"

Рассмотрены современные тенденции социально-экономического развития сельских территорий Кировоградской области. На основе анализа определены основные пути дальнейшего их развития.

Modern trends in the development of socio-ekonomicheskogo rural areas Kirovograd region

T. GONCHAR
O. TEGLUAU

Kirovograd research center of productivity of agroindustrial complex

The current trend of socio-economic development of rural territories of Kirovograd region. On the basis of certain basic ways of their further development.

**ОСОБИСТІ СЕЛЯНСЬКІ ГОСПОДАРСТВА ХЕРСОНЩИНИ, ЇХ ОСОБЛИВОСТІ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

В.В. НАУМЕНКО

Науково-дослідний центр

«Херсонагропромпродуктивність»

Розглянуто історичні та правові аспекти формування такої форми господарювання, як особисті селянські господарства. Відображена їх роль у виробництві валової продукції найбільш трудомістких галузей: тваринництво, вирощування овочів, картоплі, фруктів, вклад у розвиток курортного потенціалу області та зеленого туризму. Підкреслюється соціальна значимість ОСГ як сфери зайнятості сільського населення, способу виживання в складних умовах економічної кризи та у вихованні підростаючого покоління. Виділено особливості ОСГ, що зумовлені географічним розташуванням області та запропоновано перспективи розвитку.

Постановка проблеми. Особисті селянські господарства в житті нашої країни завжди відігравали вагомую роль у забезпеченні населення продовольством. Так, за даними Головного управління статистики в Херсонській області [1], у 2014 році в ОСГ Херсонщини було вироблено 34% валового збору зернових, 92 – картоплі, 64 – овочів, 88 – баштанних культур, 66 – плодів та ягід, 75 – виробництва м'яса, 87 – молока та 11% – яєць.

У процесі реформування сільськогосподарських підприємств в умовах ринкової економіки істотно змінилися роль і місце господарств населення. Руйнування командно-адміністративної системи економіки призвело до глибокої кризи в сільському господарстві. Сільськогосподарські підприємства, що залишилися без державних дотацій, зосередилися лише на найменш витратних видах продукції, які при мінімальних вкладеннях забезпечують гарантований прибуток: зернові, олійні та технічні культури. При цьому скоротилася значна частина робочих місць. Сільським жителям довелося виживати самотужки. З часом вони зайняли стійку позицію в економіці АПК, перебравши на себе виробництво найбільш

трудомістких та економічно непривабливих для великих аграрних підприємств видів продукції: овочі, фрукти, картопля, молоко, м'ясо.

Тож вивчення механізмів виживання селянських господарств, розповсюдження та популяризація досвіду найбільш успішних та ефективних господарів не втрачає актуальності і сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над вивченням сутності ОСГ та проблемами їх розвитку в Росії та Україні працювали О. Чаянов, П. Червінський, М. Левитський [2]. Частка сільського господарства у доданій вартості України залишається досить високою – 9,5%, (лише у Молдови цей показник досягає 14,3%), тоді як у США він становить 1,1%, у розвинених країн Європи – від 2 до 5% [3]. Тобто це означає, що сільське господарство, як і ОСГ, ще досить довго відіграватимуть важливу роль в економіці нашої країни.

Пріоритети розвитку ОСГ з часом змінюються. В останні роки ХХ – на початку ХХІ ст. в економічній аграрній науці теорії трудового сімейного господарства приділяли увагу: Ю. М. Ачкуріна, О. Д. Стефанік, Л. Я. Балаш, С. М. Григор'єв, Л. Й. Войнич, Г. С. Алядинова, І. В. Свиноус, П. М. Макаренко та інші. Всі ці дослідження підкреслюють значну роль ОСГ в забезпеченні продовольчої безпеки України та зайнятості сільського населення, що суттєво знижує соціальну напругу на селі, позитивно впливає на виховання підростаючого покоління. Водночас зазначається, що такий високий показник виробництва окремих видів продукції господарствами населення, зокрема в тваринництві, є не зовсім позитивним явищем для економіки країни. Адже дрібні селянські господарства не здатні забезпечити технологічні умови отримання продукції, які б відповідали світовим стандартам безпечності та якості [4]. У рослинництві результати праці селян дуже часто залежать від неконтрольованих природних факторів (заморозки, відлиги, засухи, град, злива і т.д.), які можуть звести нанівець всі зусилля та витрати на виробництво продукції. То ж вирощування, наприклад, овочів у закритому ґрунті або під тимчасовим укриттям, крапельне зрошення дедалі ширше використовуються дрібними сільськогосподарськими підприємствами та особистими селянськими господарствами, що дозволяє уникнути впливу більшості негативних природних факторів та значно подовжити вегетаційний період овочевих і зеленних культур, полуниць, винограду.

Праця селянина залишається дуже тяжкою: в особистих господарствах переважає ручна праця, ненормований робочий день, господарі часто виснажують працюючи себе і членів сім'ї, що негативно позначається на їх здоров'ї, на культурному та інтелектуальному розвитку сільського населення.

Мета дослідження – проаналізувати особливості діяльності особистих селянських господарств Херсонщини та визначити перспективи їх подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Природно-кліматичні умови Херсонської області дозволяють вирощувати в цій місцевості практично всі сільськогосподарські культури, поширені в Україні. Досить перспективною Херсонщина є і щодо використання відновлюваних та альтернативних джерел енергії. В Азово-Причорноморських районах у зимовий період швидкість вітру в середньому складає 8-10 м/с [8]. Сумарна кількість сонячного сьйва за рік знаходиться в межах 2140-2250 годин. Лімітуючим фактором, що стримував тут розвиток землеробства, тривалий час залишалася вода – за кількістю опадів, що випадають у вегетаційний період, область можна віднести до напівпустельної зони. З розвитком зрошення значно збільшилися можливості землеробства, родючі херсонські землі почали активно експлуатувати і на 1990 р., за даними Е. Г. Дегодюка [5, стор. 58-60], розораність земель сільськогосподарського призначення по Херсонській області досягала 90,1%. Це найвищий показник розораності в Україні, який перевищував всі допустимі норми. Для порівняння: в Росії розораність становить 7,4%, у Німеччині і Франції – третину, в середньому по Україні – 57% [6].

На рис. 1 показано, як змінився внесок господарств населення до валового збору сільськогосподарської продукції України за 24 роки. Якщо продукції рослинництва в 1990 р. на господарства населення припадало лише 18,9%, то в 2014 р. їхня частка вже досягла 40,7%. У тваринництві збільшення відбулося від 40,8% у 1990 р. до 55,1% у 2014 р. При цьому загальний внесок господарств населення у виробництво сільськогосподарської

продукції зріс від 29,6% до 45% відповідно. Крім того, ОСГ забезпечують різноманітність асортименту сільськогосподарських товарів на вітчизняних ринках, успішно конкуруючи з імпоротною продукцією за якістю та ціною, мобільно реагують на попит ринку, чимало господарств активно випробовують та впроваджують нові сорти, корми, матеріали, технології та інші досягнення світової науки.

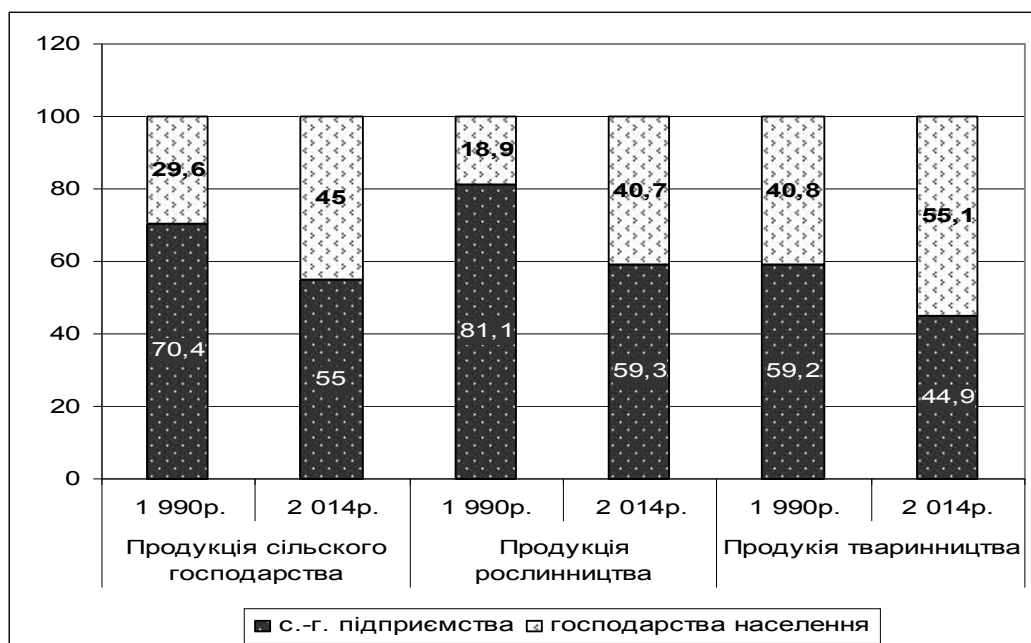

Рис. 1. Порівняння внеску основних категорій товаровиробників у виробництво валової продукції сільського господарства України, % (1990 р. та 2014 р.)

Стосовно Херсонської області, то діаграма на рис. 2 свідчить, що роль господарств населення у валовому виробництві сільськогосподарської продукції (за даними 2014 р.), тут ще вагоміша: 49,5% – у рослинництві і 54,8% – у тваринництві. Фактично ОСГ постачають більшу частину сільськогосподарської продукції і є запорукою продовольчої безпеки області, залишаючись при цьому найбільш незахищеною і вразливою категорією виробників. Підтримка державою аграрного сектору економіки, в більшості випадків, передбачає дотації лише сільськогосподарським підприємствам, а основному виробнику продовольства в Україні – ОСГ, доводиться виживати самотужки.

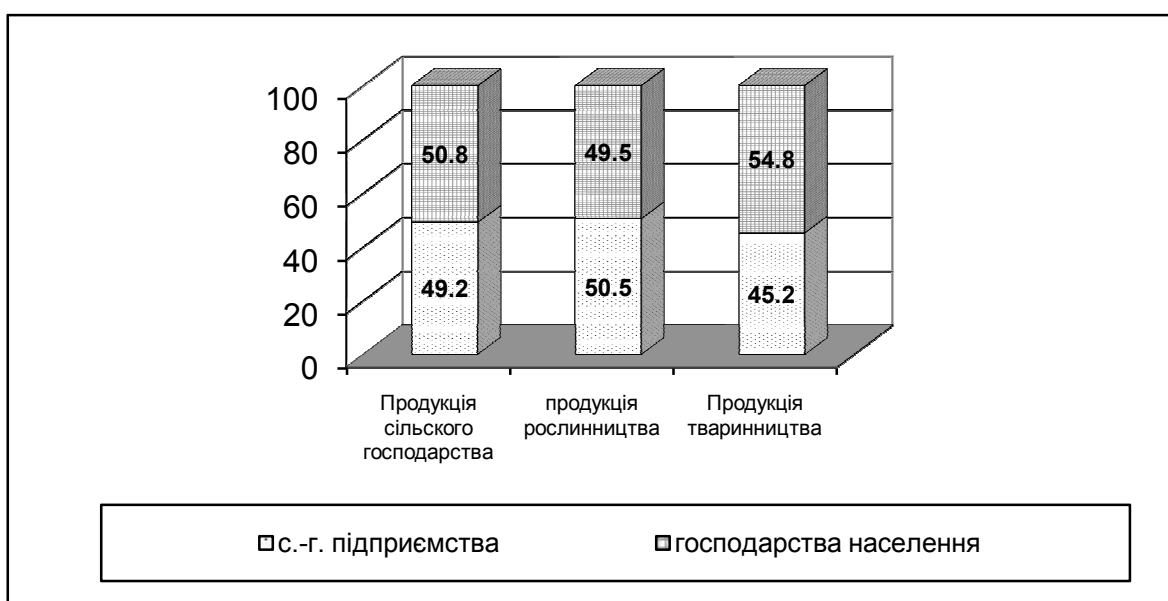

Рис. 2. Частка основних категорій господарств у виробництві валової продукції сільського господарства в Херсонській області, % (2014 р.)

Селянські господарства за виробництвом товарної продукції можна розділити на два типи:

1) переважає виробництво продукції для власних потреб і лише надлишок від вирощеного спрямовується для продажу (члени сім'ї мають постійну роботу і стабільні доходи у вигляді заробітної плати або пенсії);

2) робота в особистому господарстві є основною – більша частина вирощеної продукції призначена для продажу, щоб забезпечити потреби та добробут сім'ї.

Особисте селянське господарство, як правило, багатоукладне. Але дуже часто селянин, що вирощує рослинницьку продукцію для продажу, займає земельну ділянку однією культурою – така практика спрощує догляд за посівом та дозволяє сформувати велику партію продукції одного виду. Це приваблює закупників, але при цьому збільшується ризик втрати всього урожаю, наприклад, під час граду або заморозку, або потерпіти збитки у випадку перевиробництва даного виду продукції. На жаль, практика кооперації серед ОСГ Херсонщини поки що мало поширена і використовується, переважно, при виробництві молока. Популяризація обслуговуючих кооперативів серед виробників овочевої та плодово-ягідної продукції дозволить вирішити чимало проблем сучасних ОСГ:

- централізоване виконання механізованого обробітку земельних ділянок членів сільської громади, що значно зменшить фізичне навантаження селян;

- своєчасне виконання заходів із захисту рослин, одночасно для всіх ОСГ села, стане профілактикою поширення хвороб та шкідників;

- комплексна дорадницька допомога кваліфікованих спеціалістів (агронома, зоотехніка, лікаря ветеринарної медицини, економіста);

- координація членів кооперативу за виробництвом по видах продукції та її кількістю надасть можливість укладати договори з супермаркетами та іншими торговими та переробними підприємствами на постачання повного асортименту плодово-овочевої продукції із зазначенням її об'ємів та строків поставок. Така практика дозволить оптимізувати логістичний ланцюжок між товаровиробником і споживачами продукції, підвищить відповідальність виробника за якість вироблених продуктів та забезпечуватиме їх гарантований збут, що допоможе селянину планувати майбутні витрати і прибутки.

Із розвитком систем зрошення селяни швидко зрозуміли, що піщані ґрунти Каховського, Цюрупинського та Голопристанського районів забезпечують більш раннє дозрівання фруктів та овочів, а тимчасові плівкові укриття тунельного типу прискорюють отримання овочевої продукції більше ніж на місяць. Вирощуванням ранніх овочів у селянських господарствах Херсонщини почали займатися у 70-80-ті роки минулого сторіччя – селяни засаджували клаптики присадибних ділянок ранньою капустою та огірками. Після 2-3-х місяців напруженої праці всіх членів сім'ї вирощену продукцію здавали закупникам, що з'їжджалися сюди майже з усього Радянського Союзу. Ранні овочі в той період користувалися незмінним попитом і ціна на них була стабільно високою. Площу, що звільнялася після збирання овочів на продаж, засаджували знову картоплею та овочами вже для власних потреб. На той час це був додатковий заробіток, який значно поліпшував матеріальне становище селян.

Сфера зайнятості селянських господарств сучасної Херсонщини має кілька напрямів і залежить від географічного розташування населених пунктів. Дослідженнями О. Чаянова на початку ХХ століття було встановлено [7], що прибутки селянських господарств залежать від співвідношення працюючих членів сім'ї та утриманців. Вчений економіст відзначав також, що селяни прагнуть отримати більший прибуток не розширюючи своєї земельної ділянки, зокрема тому, що більша ділянка вимагає

відповідно і більших затрат праці. А праця, у даному виді господарств, здебільшого ручна. Ці дослідження залишаються актуальними і в наш час у господарствах Херсонщини. Для селянських господарств характерніше збільшення чистого прибутку за рахунок оптимізації витрат, інтенсивної експлуатації земельних наділів: використовуючи кліматичні умови області (в господарствах населення по окремих культурах отримують до трьох урожаїв на рік), підвищення урожайності, за рахунок вирощування нових гібридів, підвищення родючості ґрунту, вдосконалення технологій. В овочівництві селяни отримують гарантований прибуток за умов вирощування ранньої та позасезонної продукції, яка продається за вищою ціною, шляхом продовження вегетаційного періоду овочевих культур під тимчасовими укриттями та в закритому ґрунті.

Практика свідчить, що наявність у селі стабільно працюючого сільськогосподарського підприємства значно скорочує кількість бажаючих серед селян займатися товарним виробництвом на власних ділянках.

Селянські господарства Херсонщини залежно від географічного розташування населених пунктів, за типом діяльності можна розділити на кілька видів:

1) курортна діяльність та зелений туризм (узбережжя Чорного та Азовського морів, Каховського водосховища, дельта Дніпра);

2) овочівництво і баштанні культури (Голопристанський, Скадовський, Цюрупинський, Каховський, Білозерський райони, а також села поблизу великих шляхів);

3) багатофункціональні господарства – характерні для сіл, віддалених від великих шляхів та районних центрів, орієнтовані перш за все на виробництво продуктів для задоволення власних потреб, а також на виробництво молока, м'яса, птиці, зернових та технічних культур, картоплі, вирощування та заготівлю кормів для власного господарства. Останнім часом зростає кількість бажаючих вирощувати олійні культури, що зумовлено високим попитом на рослинну олію в країнах ЄС.

Узбережжя Чорного та Азовського морів Херсонської області приваблюють відпочиваючих не лише довгими піщаними пляжами, спокійним морем, великою кількістю сонячних днів, а й своєю відносною дешевизною на фрукти, овочі, баштанні культури. Так, діяльність селян, що проживають на узбережжі Чорного й Азовського морів, практично повністю спрямована на обслуговування відпочиваючих та задоволення їх потреб у курортний сезон. Кількість жителів у цих селах під час курортного сезону зростає в кілька разів і виробники баштанних культур, овочів, фруктів, молока та м'яса мають практично необмежений ринок збуту своєї продукції. Досить поширеною послугою в цих районах є здавання житла курортникам, що користується високим попитом, оскільки ціна на житло в приватному секторі може суттєво відрізняється від цін у пансіонатах і залежить від його комфортабельності. За спостереженнями, селяни, будинки яких розташовані найближче до моря часто не вирощують овочі і картоплю навіть для власного споживання, а присадибну ділянку оформлюють квітниками, газонами й використовують для будівництва додаткових літніх будиночків. Доходи, які вони отримують від здавання житла відпочиваючим за 3-4 місяці курортного сезону забезпечують їхні потреби на цілий рік. При цьому всі необхідні продукти вони можуть дозволити собі купувати на ринку, навіть за досить високими «курортними» цінами.

Зростає також популярність садиб зеленого туризму, які розташовані переважно на річках та озерах дельти Дніпра і пропонують відпочиваючим приємний та цікавий відпочинок на водоймах, рибалку, прогулянки на човнах, етнографічні екскурсії, органічні продукти, вирощені на власних садибах.

Херсонщина є перспективним районом для вирощування органічної продукції – тут відсутні великі підприємства хімічної галузі та підприємства інших галузей промисловості,

що забруднюють довкілля. Орієнтація селянських господарств, які займаються овочівництвом, садівництвом та тваринництвом на вирощування органічної продукції дозволить забезпечити підприємства санаторно-курортної галузі, лікарні, дитсадки та школи якісними продуктами харчування. Крім того, органічна продукція є сировиною для виготовлення соків і консервів для дитячого та дієтичного харчування.

За даними, наведеними у таблиці, спостерігається стійка тенденція за останніх три роки до зменшення земельних площ під товарним виробництвом та до збільшення кількості господарств, що мають у власності сільськогосподарську техніку. З часом селяни, що придбали техніку, можуть поповнити ряди фермерів та приватних підприємців. Коливається по роках кількість сільськогосподарських тварин у власності домогосподарств. Крім загальної тенденції до зниження кількості домашніх тварин у господарствах, можна відзначити коливання цього показника у часі: після урожайного 2011 р. кількість свиней збільшилася на 3 тис. голів, після посушливого 2012 р. цей показник знизився на 5,3 тис. Також на 1,6 тис. од. зменшилася кількість господарств, що утримують худобу і птицю.

Таблиця

Розвиток особистих селянських господарств Херсонської області

Показник	Станом на:				
	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014.	01.01.2015
Загальна кількість господарств, тис. од.	92,0	89,7	88,2	88,3	88,0
Із них господарства, які:					
утримують худобу та птицю	71	68,0	66,4	65,9	64,8
мають у приватній власності с.-г. техніку	6,4	6,8	7,2	7,4	7,8
Площа земельних ділянок, тис.га	378,1	381,3	379,9	358,7	357,1
У т.ч. з цільовим призначенням:					
для будівництва, обслуговування житлового будинку, господарських будівель	20,6	20,3	20,6	20,3	20,5
для ведення особистого селянського господарства	98,8	94,5	94,7	94,0	94,0
для ведення товарного сільськогосподарського виробництва	256,4	259,6	261,2	239,0	239,8
Із них: взятих в оренду	34,1	31,9	32,4	30,5	27,7
Чисельність худоби, тис. голів	60,6	61,6	61,7	62,7	56,6
велика рогата худоба					
у т.ч. корови	42,7	43,4	39,5	40,8	38,7
свині	52	55	49,7	45,2	38

Різко зменшилося поголів'я худоби на початок 2015 року – 56,6 тис. голів проти 62,7 тис. голів у 2014 р., кількість корів на подвір'ях селян знизилася від 40,8 до 38,7 тис. голів. Ще суттєвіше зниження чисельності відбулося по свинях – від 45,2 (2014 р.) до 38,0 тис. голів (2015 р.). Цей процес пояснюється глибокою економічною та політичною

кризою, що охопила країну, після початку неоголошеної гібридної війни з РФ. Будь-яка війна боляче позначається на загальному економічному станові найбільш незахищених верств населення. Традиційно лівобережні райони Херсонщини (приблизно 2/3 частини області), забезпечували молоко- та м'ясопереробні підприємства Криму сировиною. Крім того, значна частина тваринницької продукції у сирому вигляді постачалася на ринки Автономної Республіки. Після анексії Криму окупаційна влада ввела жорсткий контроль на ввезення продукції тваринництва, вирощеної в домашніх господарствах. Тож втрата такого величезного ринку збуту молока та м'яса не могла не позначитися на поголів'ї худоби в ОСГ.

Також із року в рік спостерігається помітне зменшення кількості домогосподарств – за рахунок відтоку молоді з села, природної смертності сільських жителів – внаслідок суттєвого погіршення умов життя, відсутності стабільної роботи.

Діаграма на рис. 3 відображає структуру посівів ОСГ в Україні та Херсонській області за даними 2014 р. Тут простежується, що зерновими і зернобобовими в господарствах населення на Херсонщині було засіяно на 15,6% посівних площ більше, ніж у середньому по Україні. По площах під технічними культурами ОСГ області випереджають середньостатистичні українські господарства на 3,6%, що зумовлено високою ліквідністю насіння соняшнику, сої та рапсу і сприятливими природно-кліматичними умовами для їх виробництва. Під посівами картоплі в херсонських ОСГ знаходиться лише 4% площі, що майже в чотири рази нижче, ніж у середньому по країні. Картоплею більшість господарств області не забезпечують навіть власні потреби і купують для споживання таку, що завезена з інших областей України. Проте частка площі під овочами досягає 6,4% проти 5% загальноукраїнських. Промислове овочівництво в області зосереджене в районах, що забезпечені поливною водою. Висока урожайність овочів на зрошенні дозволяє утримувати лідерство області у товарному виробництві овочевих культур. Останнім часом фермерські господарства та сільськогосподарські підприємства почали витісняти дрібних виробників з овочевого сектору ринку.

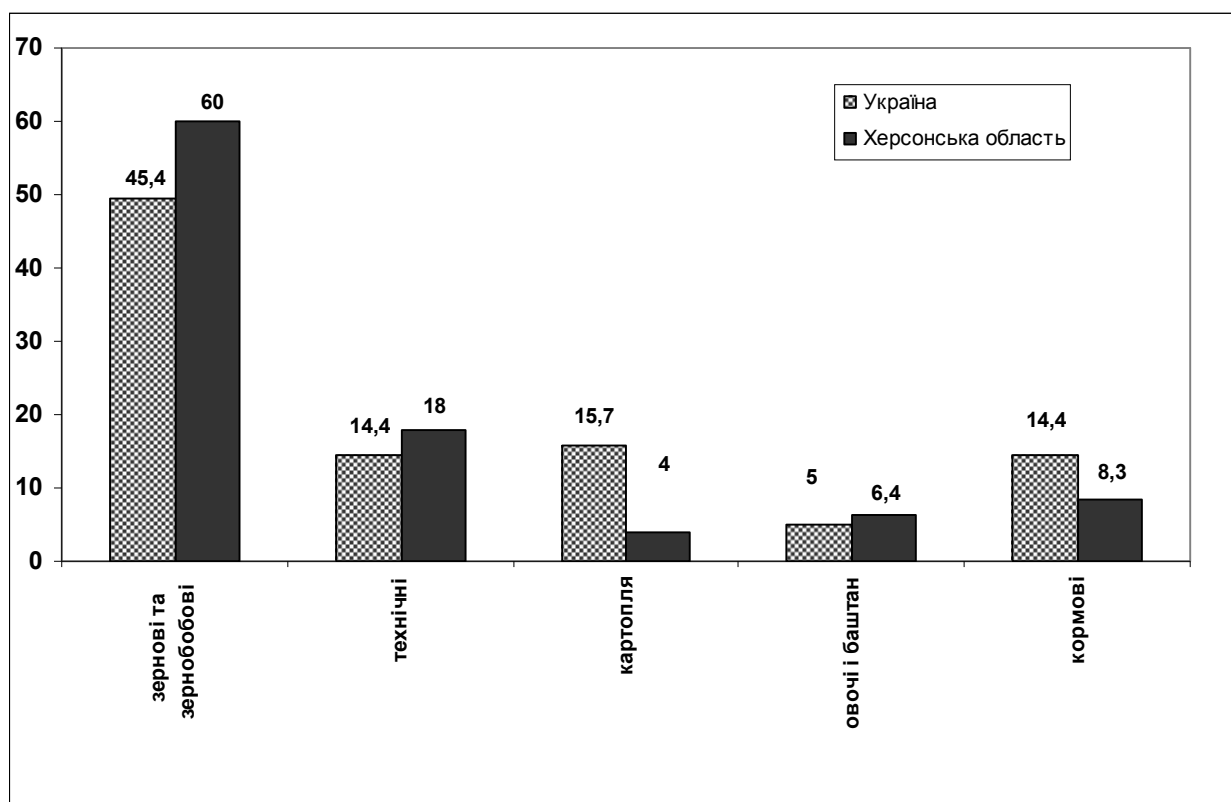

Рис.3. Структура посівних площ в сільських домогосподарствах, 2014 р., %

Посіви кормових культур в ОСГ Херсонщини становлять 8,3% проти 14,4% в ОСГ України. Більшість кормів селяни переважно закупають у фермерів та у великих сільськогосподарських підприємствах, заготовляють на угіддях несільськогосподарського призначення: плавні, балки, лісосмуги, затоплювані луки тощо.

Навіть за мізерної власної кормової бази, ОСГ Херсонщини забезпечують 91% виробництва молока в області та 82% м'яса в 2010 р. і відповідно 87% і 74% – у 2014 р. (рис. 4). По Україні частка ОСГ складала у виробництві молока – 80%, м'яса – 45% у 2010 р. та 76% і 38% відповідно в 2014 р. Тобто за останні п'ять років простежується тенденція до зниження ролі ОСГ у виробництві тваринницької продукції, що безумовно з часом матиме позитивний вплив на розвиток м'ясо-молочної переробної галузі держави.

Щодо виробництва яєць, то тут спостерігається високий приріст згаданого виду продукції у сільськогосподарських підприємствах: частка яєць, вироблених в ОСГ Херсонщини, зменшилася від 40% у 2010 р. до 11% у 2014 р. По Україні за цим показником зменшення виробництва відбулося лише на 4%.

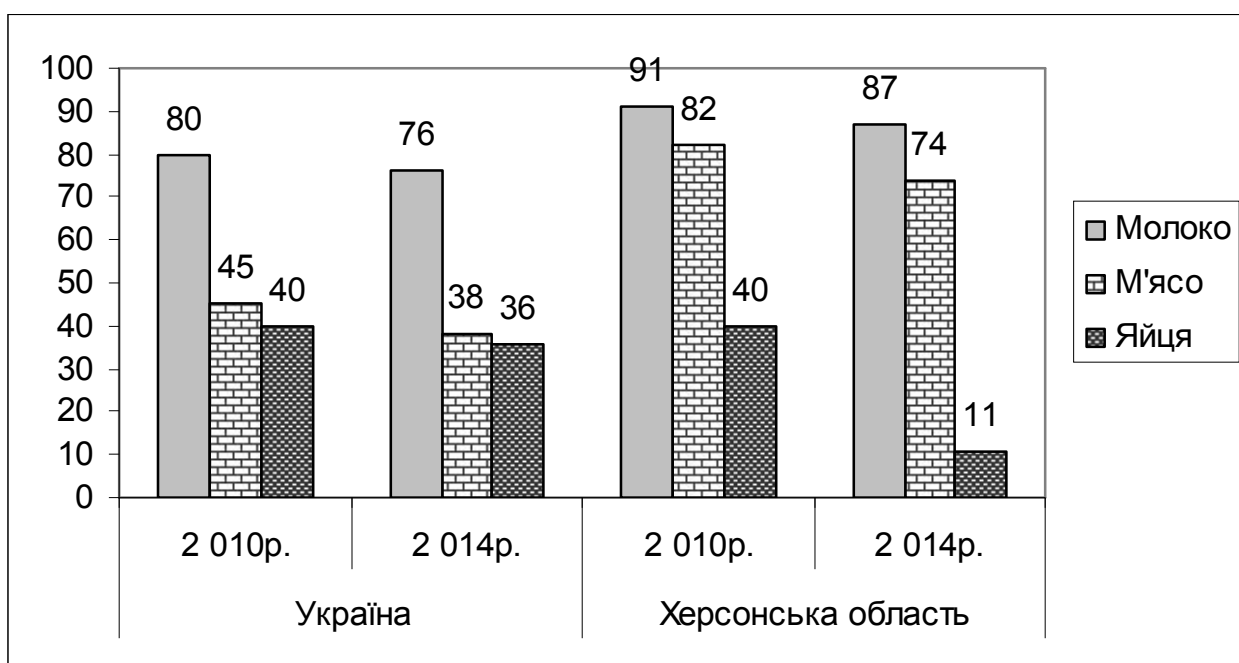

Рис. 4. Частка домогосподарств населення у виробництві основних видів продукції тваринництва, % (порівняння 2010-го та 2014 років)

Висновки. Всі державні програми з підтримки сільського господарства, як правило, не включають допомогу особистим селянським господарствам. Навіть якщо і з'являється така програма, то селяни відносяться до неї дуже недовіркою і не поспішають отримувати дотацію. Тож раціональніше було б вкладати кошти в розвиток інфраструктури села: амбулаторії, школи, дитсадки, дороги, газифікацію – все, що зробить життя на селі значно привабливішим, підвищить його рівень, а також соціальний статус сільських жителів – як головних виробників продовольства, мотивуватиме молодь залишатися в сільській місцевості.

Підтримання і стимулювання державою використання нетрадиційних джерел відновлюваної енергії в ОСГ дозволить суттєво знизити витрати на виробництво сільськогосподарської продукції і підвищить рівень добробуту сільського населення. Особливо доцільним на Херсонщині було б використання енергії вітру та сонця, яких тут буває в надлишку.

Об'єднання селянських господарств у кооперативи дозволить централізовано забезпечувати їх добривами, засобами захисту рослин, надавати консультаційну допомогу,

також укласти договори з торговельними та переробними підприємствами і організаціями на вирощування та постачання продукції.

Стимулом для розвитку органічного землеробства буде розвиток логістики органічної продукції в Україні, яка б забезпечила гарантований прийом органічних продуктів за цінами, вищими від цін на звичайні аналоги не менше ніж на 30-40% у рослинництві, на 70-80% – у тваринництві.

Список літератури

1. Рослинництво України 2014 // Державна служба статистики. Матеріали офіційного сайту Головного управління статистики в Херсонській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Історія економіки та економічної думки ХХ – початок ХХІ ст. / [Козюк В. В., Родіонова Л. А., Вергелес та ін.]. – К. : Знання, 2011. – 582 с.
3. Валовий внутрішній продукт (ВВП) України, 1990-2011 р. р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : nauka.kushnir.mk.ua/makroekonomika/gdp/gdp_ukraine.html
4. Теоретико-практичні аспекти функціонування особистих селянських господарств в Україні / І. В. Свиноус, Д. М. Микитюк, В. М. Голик [та ін.] // Продуктивність агропромислового виробництва (економічні науки). – 2012. – № 22. – С.37-41.
5. Дегодюк Е. Г. Еколого-техногенна безпека України / Е. Г. Дегодюк, С. Е. Дегодюк – К. : ЕКМО, 2006. – 305 с.
6. Сільське господарство України та деяких інших країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.csi.org.ua/www/?p=2271
7. Чаянов А. В. Крестьянское хозяйство / Чаянов А. В. – М. : Экономика, 1989. – 492 с.
8. Гудзь В. П. Агрокліматична характеристика зони Степу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/glavy/9605-agroklimatichna-harakteristika-zoni-stepu.html>

Личные крестьянские хозяйства Херсонщины, их особенности и перспективы развития

В. В. НАУМЕНКО

Научно-исследовательский центр «Херсонагропромпродуктивность»

Выполнены исследования роли ЛКХ в производстве валовой продукции сельского хозяйства Херсонской области, рассмотрены особенности и перспективы их развития, основные направления повышения эффективности функционирования в зависимости от географического расположения и природно-климатических условий области. Акцентируются наиболее прибыльные сферы деятельности для ЛКХ в условиях Херсонщины.

Personal peasant farms of Kherson region, their peculiarities and prospects of development

V. NAUMENKO

Khersonskiy research center of agroindustrial complex

In the materials contained in the article are reflected study the role of PF in the production of gross output of agriculture of the Kherson region, peculiarities and prospects of their development, main directions of increase of efficiency of functioning of the geographical location and climatic conditions of the region. The most profitable activities in PF in terms of Kherson region.